

Środki zapobiegawcze w postępowaniu karnym

st. asp. Dawid Cichowski
st. asp. Konrad Kędzierski
asp. Patryk Zięba

Zakład Służby Kryminalnej

Środki zapobiegawcze w postępowaniu karnym

Katowice 2025

Nadzór merytoryczny:
mł. insp. Tomasz Czyłok

Redakcja, korekta, skład:
Paweł Mięsiak

© Szkoła Policji w Katowicach, Katowice 2025, pewne prawa zastrzeżone.

Niniejsza publikacja w całości stanowi materiał dydaktyczny Szkoły Policji w Katowicach.
Publikacja dostępna jest na licencji:
Creative Commons – Uznanie autorstwa – Użycie niekomercyjne – Na tych samych warunkach (CC-BY-NC-SA) 4.0 Polska.

Postanowienia licencji są dostępne pod adresem:
<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/legalcode.pl>

Spis treści

Wstęp	4
1. Tablice	5
1.1. Podział środków zapobiegawczych	5
1.2. Stosowanie środków zapobiegawczych – uprawnione organy	6
1.3. Cele stosowania środków zapobiegawczych	7
1.4. Przesłanki pozytywne (ogólne) stosowania środków zapobiegawczych	8
1.5. Przesłanki pozytywne (szczególne) stosowania środków zapobiegawczych	9
1.6. Przesłanki negatywne tymczasowego aresztowania	10
1.7. Postanowienie o zastosowaniu środka zapobiegawczego	11
1.8. Uchylenie/zmiana środka zapobiegawczego	12
1.9. Nadzór nad prawidłowością zatrzymania i wykonania środków zapobiegawczych	13
2. Tymczasowe aresztowanie	14
3. Poręczenie majątkowe	16
4. Poręczenia osobowe/społeczne	18
5. Dozór Policji lub przełożonego wojskowego	19
6. Okresowe opuszczenie lokalu i zakazy zbliżania się (przemoc domowa)	20
7. Zawieszenie w działalności, zawodzie, prowadzeniu pojazdów	21
8. Zakazy zbliżania się i kontaktu (personel medyczny/stalking)	22
9. Zakaz opuszczania kraju	23
Bibliografia	24

Stosowanie środków zapobiegawczych jako formy przymusu procesowego ingerującego w podstawowe prawa jednostki jest ściśle regulowane przez normy konstytucyjne i ustawowe. Celem tych regulacji jest ochrona praw i wolności obywatelskich przy jednoczesnym zabezpieczeniu kluczowych interesów wymiaru sprawiedliwości. Każda decyzja o zastosowaniu środka musi być poprzedzona staranną analizą dokonaną przy poszanowaniu fundamentalnych zasad procesowych.

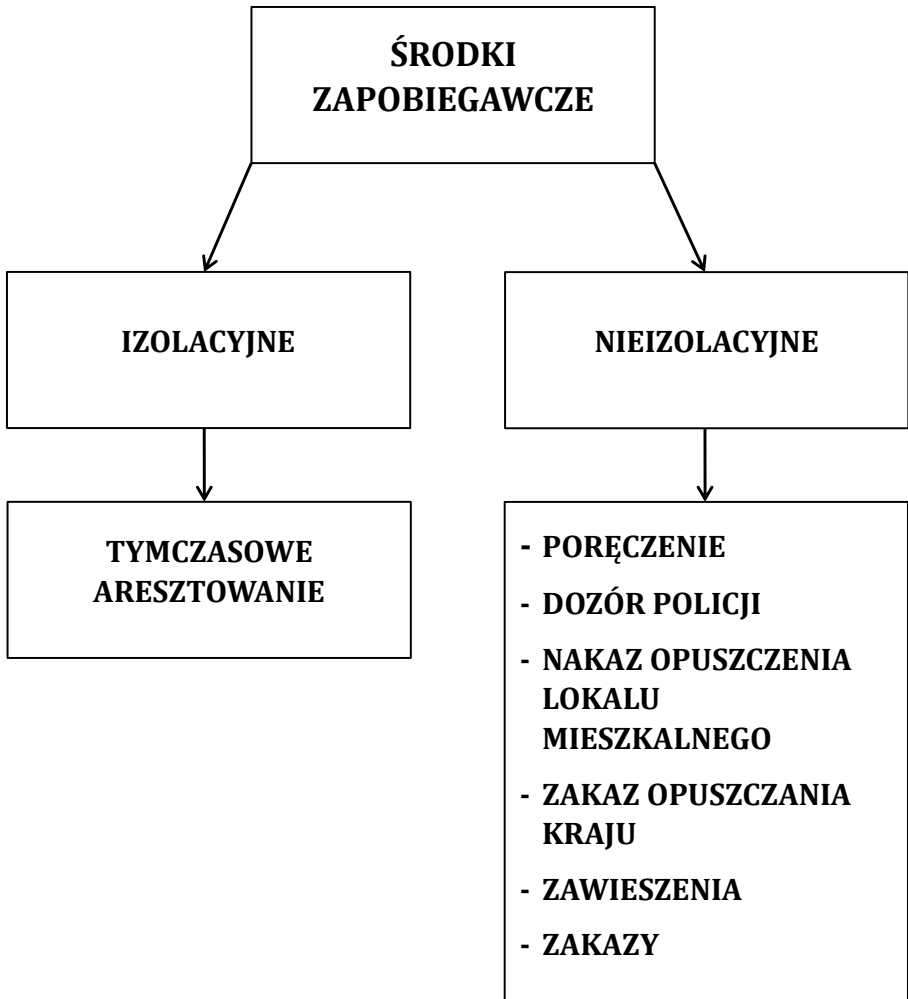
Podstawową normą konstytucyjną, która stanowi fundament dla całego systemu środków zapobiegawczych, jest art. 41 Konstytucji RP. Gwarantuje on każdemu nietykalność i wolność osobistą. Zgodnie z ust. 1 tego artykułu pozbawienie lub ograniczenie wolności może nastąpić wyłącznie na zasadach i w trybie określonym w ustawie. Zapis ten oznacza, że żaden organ państwowy nie może arbitralnie ingerować w tę sferę, a wszelkie działania muszą mieć wyraźną i precyzyjną podstawę w przepisach rangi ustawowej, co w odniesieniu do postępowania karnego realizuje Ustawa Kodeks postępowania karnego.

W kodeksie tym znajdziemy obszerny katalog środków zapobiegawczych, który można podzielić na dwie główne kategorie: izolacyjne, czyli pozbawiające oskarżonego wolności, oraz nieizolacyjne, które ograniczają jego wolność w inny, mniej dolegliwy sposób.

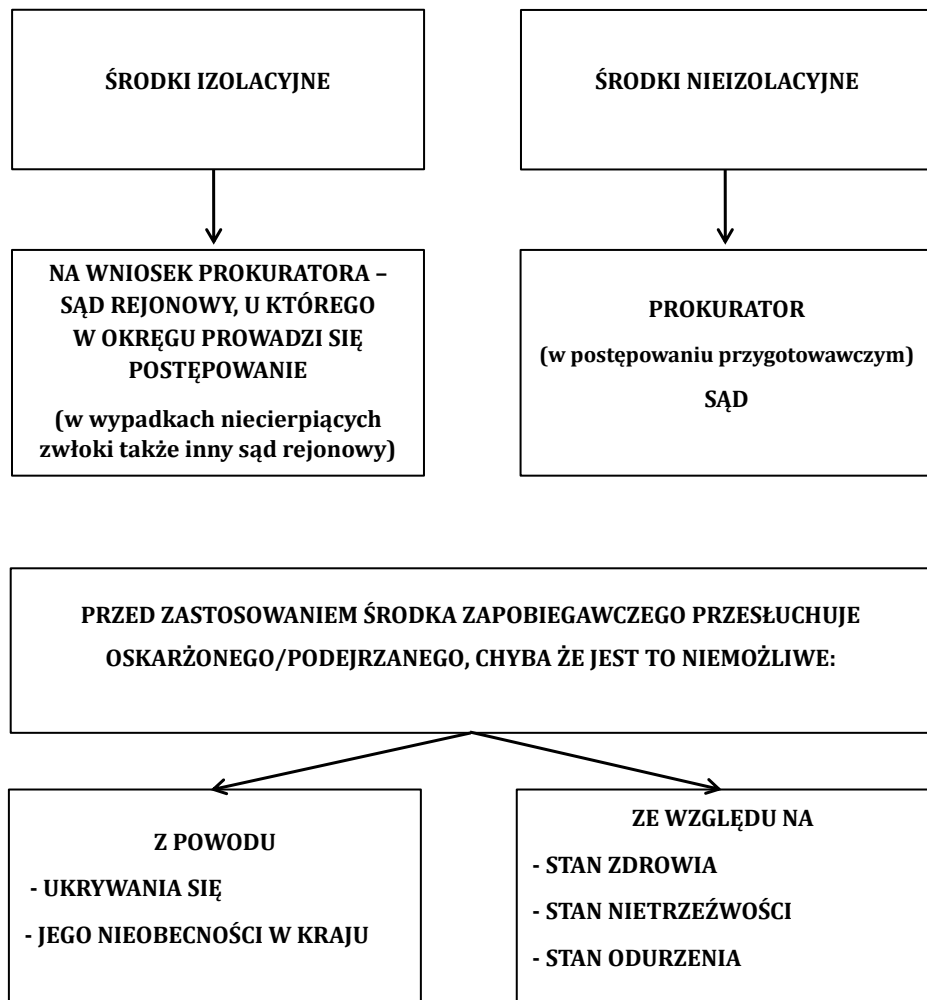
Celem niniejszej pracy jest przedstawienie instytucji środków zapobiegawczych w polskim systemie prawa karnego, ze szczególnym uwzględnieniem ich istoty oraz w taki sposób, aby rozbudowane przepisy dotyczące ich stosowania przedstawić w łatwej i przystępnej do nauki formie.

Skrypt został przygotowany z myślą o słuchaczach szkolenia zawodowego aspi-ranckiego, ale także o funkcjonariuszach Policji, dla których jako prowadzących postępowania przygotowawcze znajomość zasad stosowania środków zapobiegawczych odgrywa kluczową rolę w prawidłowym wykonywaniu swoich obowiązków.

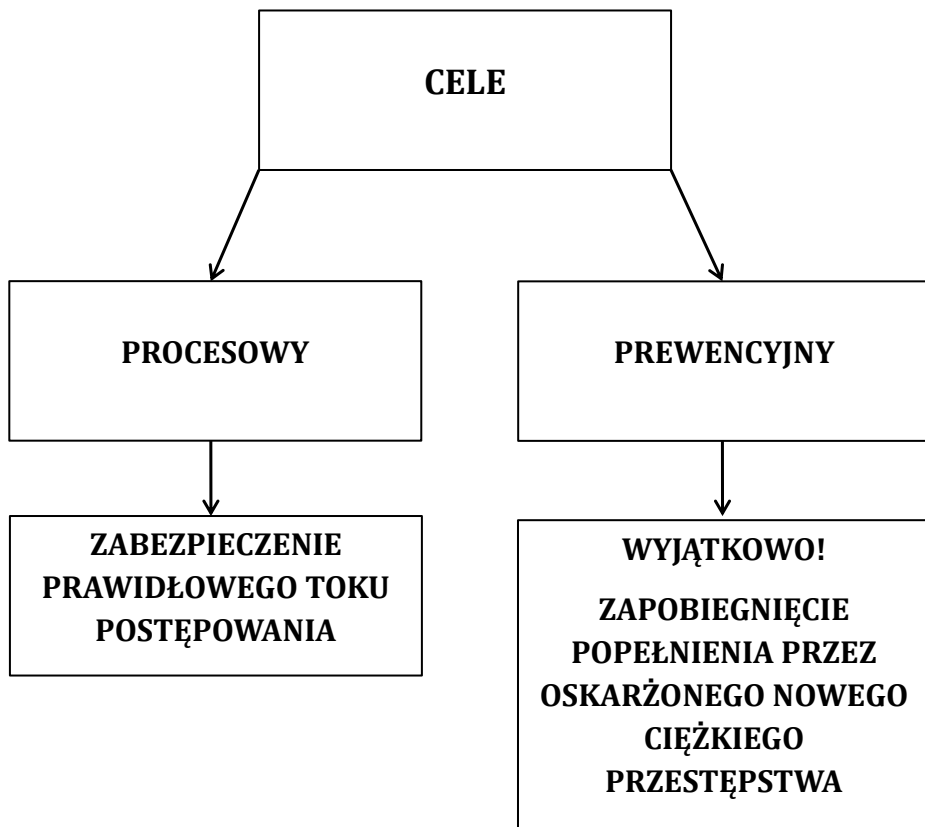
Tablica 1. Podział środków zapobiegawczych

Tablica 2. Stosowanie środków zapobiegawczych – uprawnione organy

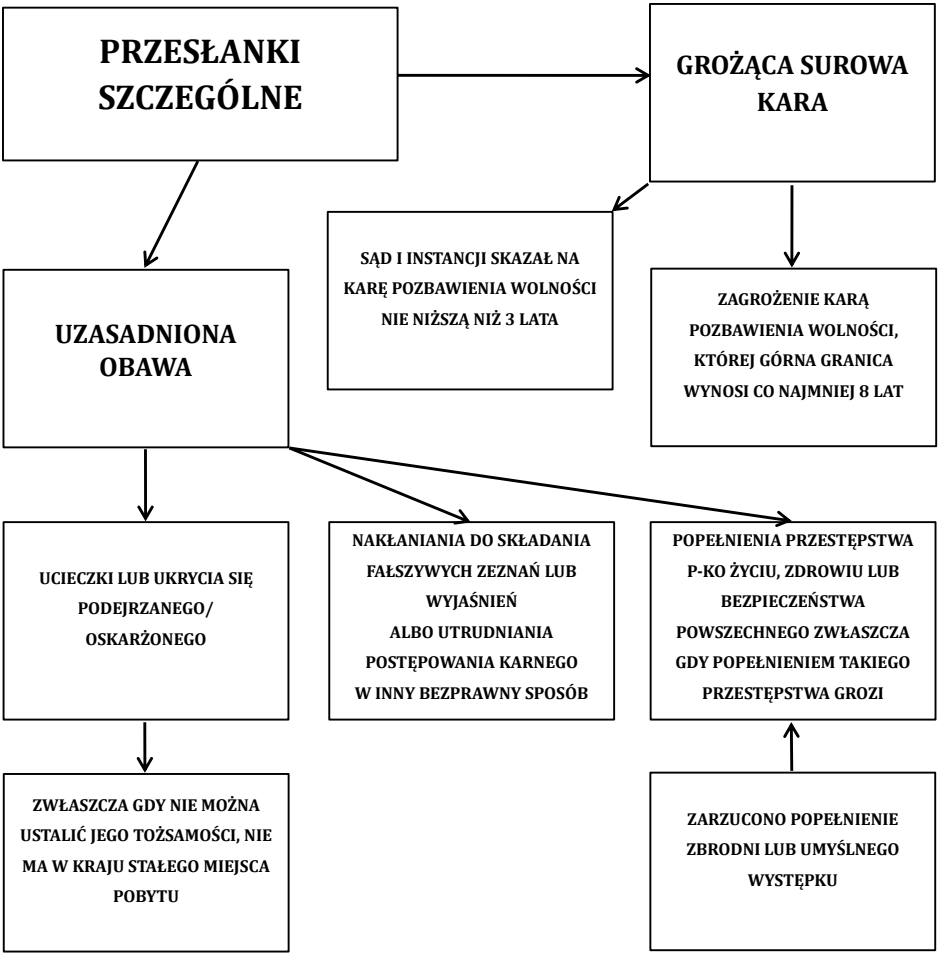
Tablica 3. Cele stosowania środków zapobiegawczych

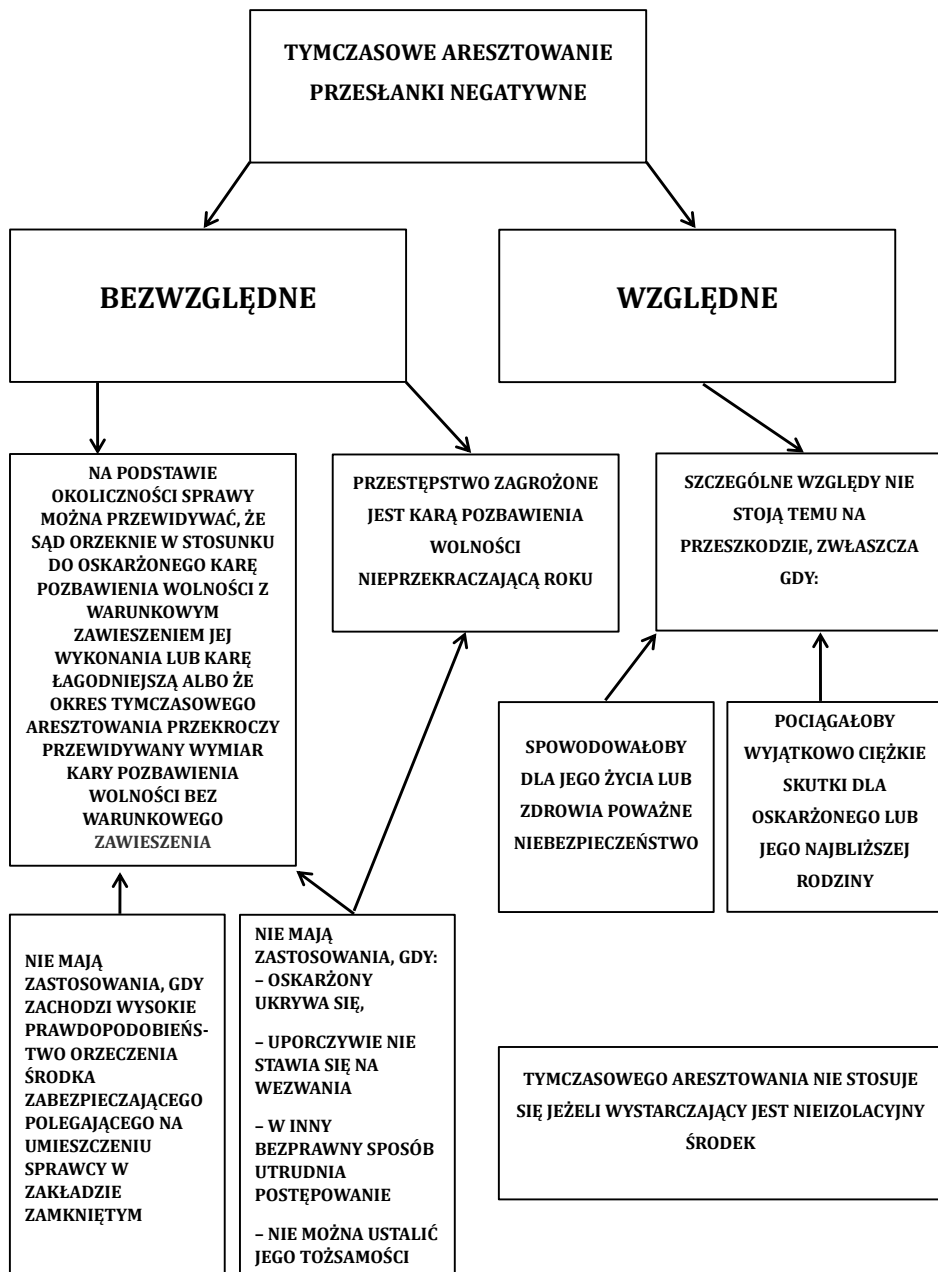
Tablica 4. Przesłanki pozytywne (ogólne) stosowania środków zapobiegawczych

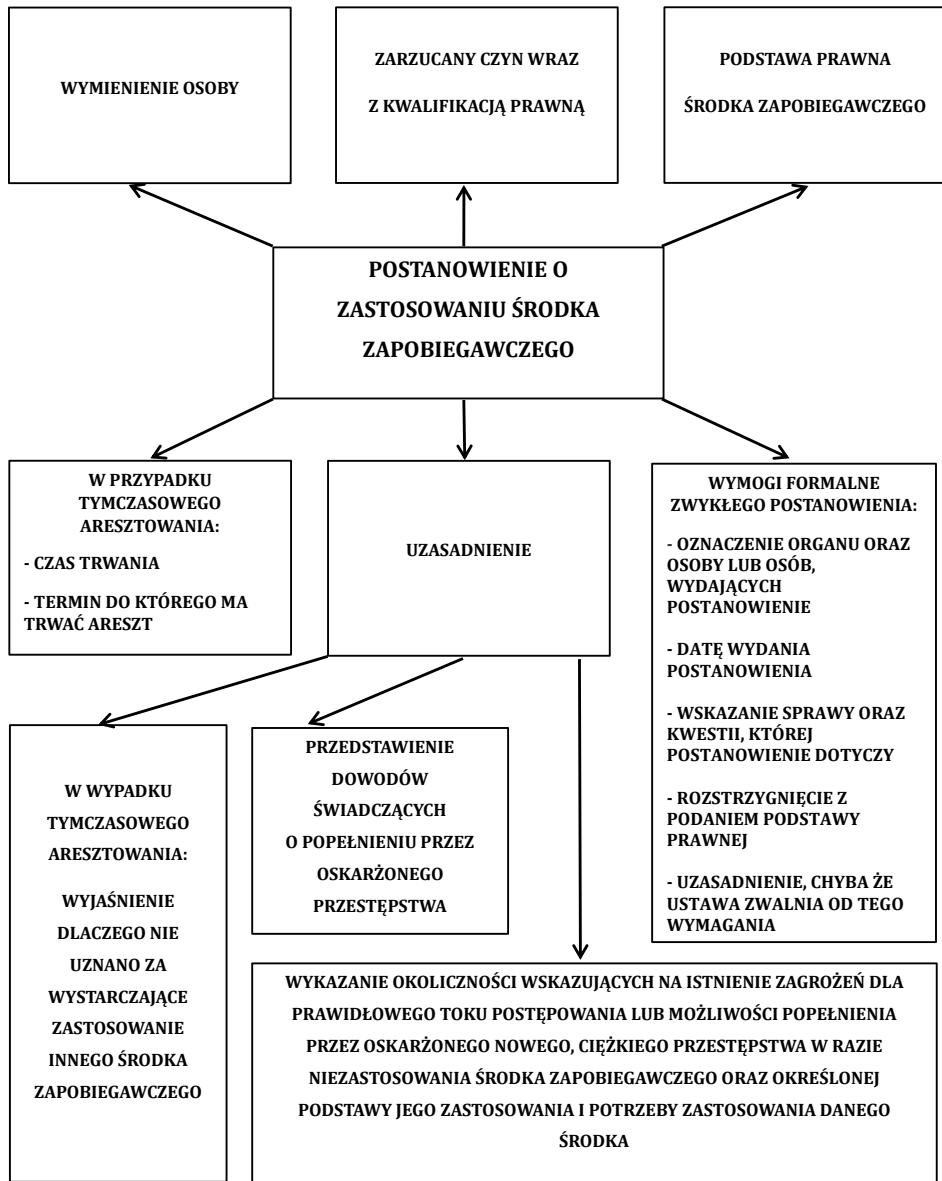
Tablica 5. Przestanki pozytywne (szczególne) stosowania środków zapobiegawczych

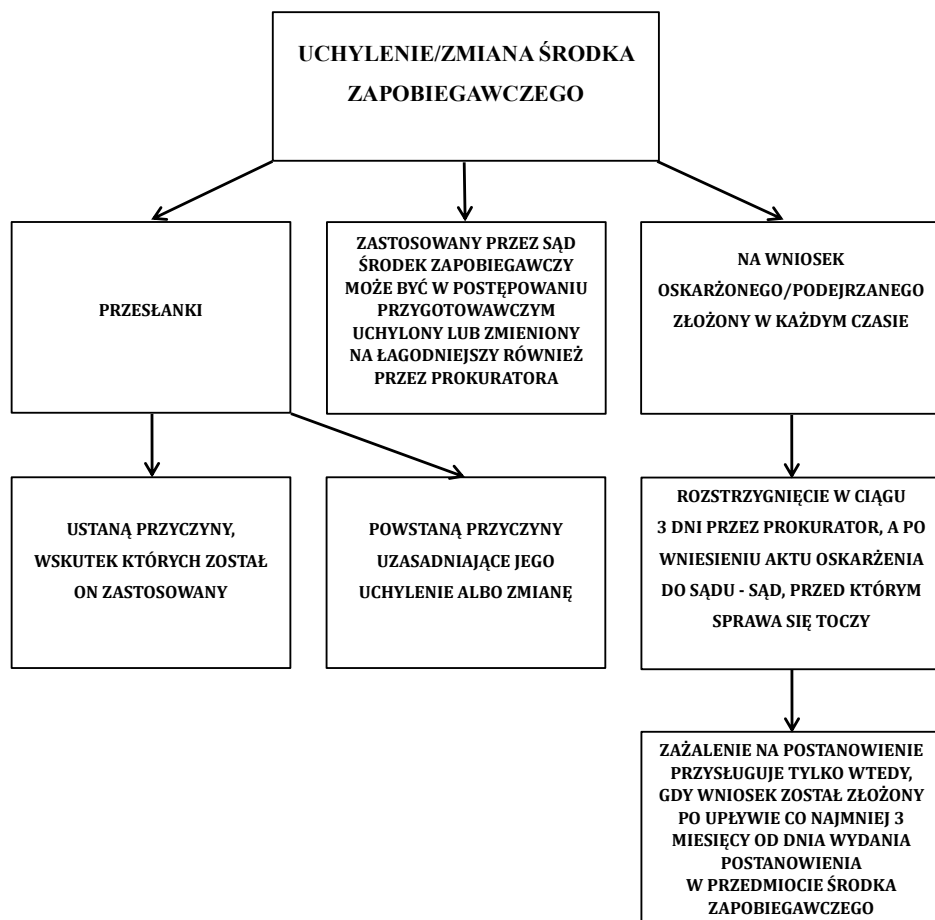
Tablica 6. Przesłanki negatywne tymczasowego aresztowania

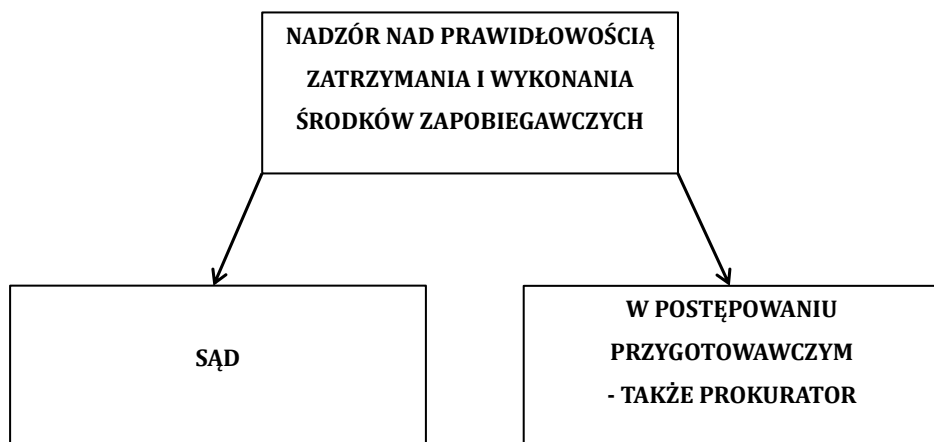
Tablica 7. Postanowienie o zastosowaniu środka zapobiegawczego

Tablica 8. Uchylenie/zmiana środka zapobiegawczego

Tablica 9. Nadzór nad prawidłowością zatrzymania i wykonania środków zapobiegawczych

Rozdział 2.

Tymczasowe aresztowanie

Podstawa prawna:

art. 249a k.p.k., art. 250 k.p.k., art. 257 k.p.k., art. 259 k.p.k., art. 263 k.p.k., art. 265 k.p.k.

Zasady i organy:

1. Areszt stosuje **zawsze sąd**.
2. W postępowaniu przygotowawczym stosuje go **sąd rejonowy** na wniosek prokuratora.
3. Areszt stosuje się **tylko wtedy, gdy inny środek zapobiegawczy jest niewystarczający** (zasada subsydiarności).

Postanowienie:

- Wniosek prokuratora musi zawierać **dowody dużego prawdopodobieństwa winy**, opis zagrożeń dla postępowania, podstawę prawną i uzasadnienie konieczności aresztu.
- Sąd może oprzeć decyzję na dowodach jawnych, ale też na dowodach z zeznań **świadków chronionych** (art. 250 § 2b), które nie są udostępniane oskarżonemu i jego obrońcy.
- Sąd uwzględnia z urzędu i ujawnia na posiedzeniu okoliczności **korzystne dla oskarżonego**.
- Postanowienie musi **określić czas trwania aresztowania** i termin, do którego ma ono trwać. Uzasadnienie **musi** wyjaśniać, dlaczego łagodniejszy środek jest niewystarczający.

Ograniczenia i zakazy:

1. Należy odstąpić od aresztowania, gdy pozbawienie wolności spowodowałoby **poważne niebezpieczeństwo dla życia lub zdrowia** oskarżonego lub **wyjątkowo ciężkie skutki dla niego lub jego najbliższej rodziny**.
2. Aresztu nie stosuje się, gdy można przewidywać **karę w zawieszeniu** lub **karę łagodniejszą**, albo gdy okres aresztu przekroczy przewidywany wymiar kary.
3. Aresztu **nie stosuje się**, jeśli przestępstwo zagrożone jest karą pozbawienia wolności **nieprzekraczającą roku**.

4. Ograniczenia wymienione w pkt. 2 i 3 **nie mają zastosowania**, gdy oskarżony **ukrywa się**, uporczywie nie stawia się na wezwania, **utrudnia postępowanie** lub gdy **nie można ustalić jego tożsamości**. Nie mają też zastosowania, gdy zachodzi wysokie prawdopodobieństwo orzeczenia środka zabezpieczającego polegającego na umieszczeniu sprawcy w zakładzie zamkniętym.

Terminy:

- **W postępowaniu przygotowawczym:** maksymalny okres to **3 miesiące**.
- **Przedłużenie w postępowaniu przygotowawczym:** sąd I instancji może przedłużyć na okres, który łącznie **nie może przekroczyć 12 miesięcy**.
- **Do wyroku I instancji:** łączny okres tymczasowego aresztowania nie może przekroczyć **2 lat**.
- **Przedłużenie powyżej limitów:** na okres przekraczający 12 miesięcy w śledztwie lub 2 lata do wyroku I instancji, przedłużenia może dokonać **sąd apelacyjny** (tylko w szczególnie uzasadnionych przypadkach).
- **Wniosek o przedłużenie:** nie później niż 14 dni przed upływem dotychczas określonego terminu stosowania tymczasowego aresztowania.
- **Po wyroku I instancji:** każdorazowe przedłużenie może następować na okres **nie dłuższy niż 6 miesięcy**.
- **Liczba dni:** okres aresztowania liczy się **od dnia zatrzymania**.

Rozdział 3.

Poręczenie majątkowe

Podstawa prawna: art. 266 k.p.k., art. 268 k.p.k., art. 269 k.p.k.

Przedmiot i warunki:

1. Poręczenie (pieniądze, papiery wartościowe, zastaw lub hipoteka) może złożyć **oskarżony albo inna osoba**.
2. **Pochodzenie:** przedmiot poręczenia **nie może pochodzić z przysporzenia dokonanego specjalnie na jego złożenie**. Organ może żądać wykazania źródła pochodzenia, a składający poręczenie składa oświadczenie o źródle **pod rygorem odpowiedzialności karnej**.
3. **Ustalanie wysokości:** określając wysokość, rodzaj i warunki poręczenia (w tym termin złożenia), uwzględnia się **sytuację materialną oskarżonego i poręczającego**, wysokość wyrządzonej szkody oraz charakter czynu.
4. W postępowaniu przygotowawczym przyjęcia przedmiotu poręczenia dokonuje **prokurator**.

Skutki naruszenia:

1. **Przepadek (obligatoryjny):** poręczenie ulega przypadkowi lub ściągnięciu w razie **ucieczki lub ukrycia się oskarżonego**.
2. **Przepadek (fakultatywny):** można orzec przepadek lub ściągnięcie, gdy oskarżony **w inny sposób utrudnia postępowanie**.
3. **Częściowy przepadek:** sąd może orzec **częściowy przepadek/ściągnięcie**, stosując jednocześnie wobec oskarżonego dodatkowo, inny niż areszt, środek zapobiegawczy.
4. **Przeznaczenie:** przedmioty lub sumy z przepadłego poręczenia trafiają do Skarbu Państwa, przy czym **pokrzywdzony ma pierwszeństwo zaspokojenia roszczeń z przestępstwa**, jeśli nie może uzyskać naprawienia szkody w inny sposób.

Zwrot i cofnięcie:

- Po ustaniu poręczenia następuje zwrot/zwolnienie sumy. Jeżeli oskarżonego prawomocnie skazano na karę pozbawienia wolności, zwrot następuje dopiero **z chwilą rozpoczęcia odbywania kary**. W razie niestawienia się do odbycia kary stosuje się przepisy o przepadku.

- Cofnięcie poręczenia przez poręczającego staje się skuteczne dopiero z chwilą **przyjęcia nowego poręczenia, zastosowania innego środka lub odstąpienia od stosowania środka.**

Rozdział 4.

Poręczenia osobowe/społeczne

Podstawa prawna: art. 271 k.p.k., art. 272 k.p.k., art. 273 k.p.k.

Rodzaje:

1. **Poręczenie społeczne:** przyjmowane na wniosek od pracodawcy, szkoły/uczelni, zespołu, organizacji społecznej. Żołnierz może otrzymać poręczenie od zespołu żołnierskiego za pośrednictwem dowódcy. Wniosek musi zawierać uchwałę zespołu/organizacji oraz wskazanie **konkretnej osoby** do wykonywania obowiązków poręczającego.
2. **Poręczenie od osoby godnej zaufania.**

Obowiązki i skutki:

- **Treść poręczenia:** zobowiązanie, że oskarżony **stawi się na każde wezwanie i nie będzie bezprawnie utrudniał postępowania.**
- **Pouczenie:** poręczającego informuje się o treści zarzutu, obowiązkach i skutkach ich niedotrzymania.
- **Obowiązek informowania:** poręczający musi **niezwłocznie powiadomić** sąd lub prokuratora o znanych mu działaniach oskarżonego zmierzających do uchylenia się od stawiennictwa lub utrudniania postępowania.
- **Konsekwencje zaniedbania:** jeśli oskarżony utrudnia postępowanie, organ zawiadamia o tym poręczającego, a po wezwaniu do wyjaśnień, może zawiadomić jego **bezpośredniego przełożonego** lub **organizację nadrzędną**, jeśli stwierdzi zaniedbanie obowiązków.

Podstawa prawna: art. 275 k.p.k.

Zasady stosowania:

1. **Oddanie pod dozór:** oskarżony jest oddawany pod **dozór Policji**, a oskarżony żołnierz (z wyłączeniem terytorialnej służby wojskowej dyspozycyjnej) – pod **dozór przełożonego wojskowego**.
2. **Zakres obowiązków:** postanowienie sądu/prokuratora określa wymagania, w tym: **zakaz opuszczania miejsca pobytu**, obowiązek zgłaszania się w określonym czasie, zawiadamianie o wyjeździe/powrocie, zakaz kontaktowania się/zbliżania się do określonych osób na wskazaną odległość, zakaz przebywania w określonych miejscach.
3. **Dozór zamiast aresztu (przemoc domowa):** dozór można zastosować zamiast tymczasowego aresztowania, gdy istnieją ku niemu przesłanki, a czyn popełniono z użyciem przemocy na szkodę osoby wspólnie zamieszkującej. Warunkiem jest, że oskarżony **opuści wspólny lokal** w wyznaczonym terminie i wskaże miejsce pobytu.
4. **Obowiązki wobec Policji:** osoba pod dozorem Policji ma obowiązek **stawiać się** w jednostce Policji z dokumentem tożsamości, **wykonywać polecenia** dokumentujące przebieg dozoru oraz **udzielać informacji** w celu ustalenia, czy stosuje się do nałożonych wymagań.
5. Organ dozorujący niezwłocznie zawiadamia sąd lub prokuratora o naruszeniu wymagań dozoru.

Rozdział 6.

Okresowe opuszczenie lokalu i zakazy zbliżania się (przemoc domowa)

Podstawa prawna: art. 275a k.p.k.

Zasady stosowania:

1. **Czyn:** środek dotyczy oskarżonego o przestępstwo popełnione **z użyciem przemocy na szkodę osoby wspólnie zamieszkującej**.
2. **Środek:** można nakazać **okresowe opuszczenie lokalu** wspólnie zajmowanego i jego najbliższego otoczenia oraz **zakazać zbliżania się do pokrzywdzonego na wskazaną odległość**.
3. **Przesłanka:** wystąpienie **uzasadnionej obawy**, że oskarżony ponownie popełni przestępstwo z użyciem przemocy, zwłaszcza gdy groził jego popełnieniem.
4. **Tryb:** stosuje się go na **wniosek Policji** albo **z urzędu**.
5. **Termin:** środek stosuje się na okres **nie dłuższy niż 3 miesiące**. Sąd I instancji może go przedłużyć na kolejne okresy nie dłuższe niż 3 miesiące, jeśli przesłanki trwają.
6. **Miejsce pobytu:** sąd może wskazać oskarżonemu miejsce pobytu w placówkach zapewniających nocleg, które **nie mogą być placówkami dla osób doznających przemocy domowej**.

Rozdział 7.

Zawieszenie w działalności, zawodzie, prowadzeniu pojazdów

Podstawa prawna: art. 276 k.p.k.

Środki: tytułem środka zapobiegawczego można:

1. **Zawiesić** oskarżonego w czynnościach służbowych lub wykonywaniu zawodu.
2. Nakazać **powstrzymanie się od określonej działalności**.
3. Nakazać **powstrzymanie się od prowadzenia określonego rodzaju pojazdów**.
4. **Zakazać ubiegania się o zamówienia publiczne** na czas trwania postępowania.

Rozdział 8.

Zakazy zbliżania się i kontaktu (personel medyczny/stalking)

Podstawa prawna: art. 276a k.p.k.

Zasady stosowania:

1. **Personel medyczny:** środek stosuje się wobec oskarżonego o przestępstwo popełnione w stosunku do **członka personelu medycznego** lub osoby przybranej mu do pomocy, w związku z wykonywaniem czynności opieki medycznej.
2. **Stalking:** środek można orzec także wobec oskarżonego o **stalking (art. 190a k.k.)**, jeśli czyn popełniono **z powodu wykonywanego przez pokrzywdzonego zawodu**.
3. **Zakres:** można orzec **zakaz zbliżania się** do pokrzywdzonego na wskazaną odległość, **zakaz kontaktów** lub **zakaz publikacji treści godzących w jego dobra**, również za pośrednictwem systemów informatycznych lub sieci telekomunikacyjnych. Zakaz publikacji obejmuje treści **niezależnie od tego, kto je wytworzył**.
4. **Poręczenie majątkowe:** zakazy te mogą być połączone z poręczeniem majątkowym, które ulega przepadkowi/ściągnięciu również w razie naruszenia tych zakazów.
5. **Czas trwania:** w postępowaniu przygotowawczym przedłużenie stosowania zakazu na okres **łącznie przekraczający 6 miesięcy** wymaga decyzji sądu rejonowego.

Zakaz opuszczania kraju

Podstawa prawna: art. 277 k.p.k.

Zasady stosowania:

1. **Przesłanka:** stosowany w razie **uzasadnionej obawy ucieczki** oskarżonego.
2. **Środek:** polega na **zakazie opuszczania kraju**, który może być połączony z **zatrzymaniem paszportu** lub innego dokumentu uprawniającego do przekroczenia granicy albo z **zakazem wydania** takiego dokumentu.
3. **Zatrzymanie tymczasowe:** organ prowadzący postępowanie może zatrzymać dokument **na czas nie dłuższy niż 7 dni** do momentu wydania postanowienia o środku zapobiegawczym (stosuje się przepisy rozdziału 25. *Zatrzymanie rzeczy. Przeszukanie*).

Bibliografia

- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 2025 r. poz. 46 z późn. zm.).

Zakład Służby Kryminalnej

st. asp. Dawid Cichowski
st. asp. Konrad Kędzierski
asp. Patryk Zięba

Szkoła Policji w Katowicach
ul. gen. Jankego 276
40-684 Katowice-Piotrowice
www.katowice.szkolapolicji.gov.pl

